

Vakurleikadýrkjarin og samfelagið

Jens Pauli Heinesen: Yrkjarin úr Selvík. Skaldsaga. Önnur útgáfa. (Føroya Lærarafelag, Tórshavn 1981. 207 s., kr. 78. Perma: Ingi Joensen).

Yrkjarin úr Selvík, ið kom á fyrsta sinni í 1958, er fyrst og fremst um yrkjaran Bjarna Dagfinn, sum hevur ilt við at fóta sær í lívinum. Hann hevur innit sitt fjúrtanda ár búið í Selvík, sum lítið og einki samband hevur við umheimin, men tá ið hann verður fátíðleysur, verður hann sendur til mammubæiggjan Nils og konuna Gurun í storbygdini Bernavágur. Bernavágur er sum bygd mótsetningurin hjá Selvík, stendur fíggjarliga í bloma og telur sum íbúgvárar reiðarar og rokkipápar.

Mammubæiggjan Nils er veikur og droymandi, meðan konan er livlig og framfús, og tveir kunnu sigast at umboða avíakavist Selvík og Bernavág. Bæði berjast um tókkan hjá Bjarna, men tað er skjótt, at Bjarni, sum kennir seg rötleysan, leggur seg upp at tí sveimandi vakurleikadýrkjaranum Nils, og hóast hann vanvirðir henda eitt sindur fyrri altíð at hoga undan og goyma seg burtur, tá ið á stendur, í staðin fyrri at berjast fyrri sínum hugsjómum, so er tað Nils, sum fær størsta tyding fyrri menningina hjá Bjarna. Tað er hann, sum ger Bjarna kunnigan við bókmentir og úti í summarhúsinum á træni lærir hann at njóta natúrana.

Bjarni fer undir at skriva yrkingar og fær gívið eitt yrkingasavn út, sum verður væl móttikið. Men hann veit ikki rættliga, hvat hann vilt, tí ein yrkjarir verður einki virður, og samstundis hevur hann ikki hug at gerast virkin partur av nútíðans samfelagnum, sum hann vanvirðir fyrri andloysi og peningagreiði. Onkuntíð roynir hann to at vera sum øll hini og fara til arbeiðis hvønn dag og vera undirbrottligur móti teimum, sum hava pengar og makt. Hann kennir seg sum ein tæandi anda, lesur Albert Schweizer og fólur seg skyldan við hann, og er eitt stutt skeið ógvuliga væl nøgður við tann nýggja leiklut, hann hevur valið sær. Men hvarja ferð, hann ger eina tilika roynd, ganga bert fáar vikur, so orkar hann ikki longur at vera eitt álíttandi, arbeiðssamt og litlitalið menniskja, og verður tann gamli Bjarni aftur.

Bjarni verður sum fraliður meira og meira líkasælur við sær sjálvan, leggur ikki í at fáa nakað gívið út, men skrivur bert til skuffuna, og tveir vinarbond hann knýtur við timburmannin Svabo Arnason — ið roynir at

gerast listamaður — eru ikki fastari enn so, at um hesin ikki er Bjarna til vildar, so leggur hann einki í hann. Her skal to skoytast uppi, at Svabo við sínum ógvuliga skiftandi sinni ikki altíð er líka lættur at flættast við.

Kærlíkanum fær Bjarni heldur ikki tamarhald á, t.d. vil tann vakra, lamna Randi heldur hava tann harðliga Svabo, enn tann veika droymandi Bjarna.

Líkasæla og dapurskygni taka meira og meira yvir í tilveruni hjá Bjarna og verða honum at enda á bana, stutt aðrenn hann og Svabo skulu fara ferð til Frankaríkið og Ítalien, og har hann skal vinna sær nýtt lívsmót. Bjarni fær nevniliga tuberkular, tí hann — mótvegis øllum øðrum — ikki er vaccineradur; hann hevur havt so lítið samband við veruleikan, at hann hevur latið hetta lígið á lani, og so dapurskygdur, sum hann er, er eingin vón fyrri groðing, sum krevur hjartskygni og lívsmót.

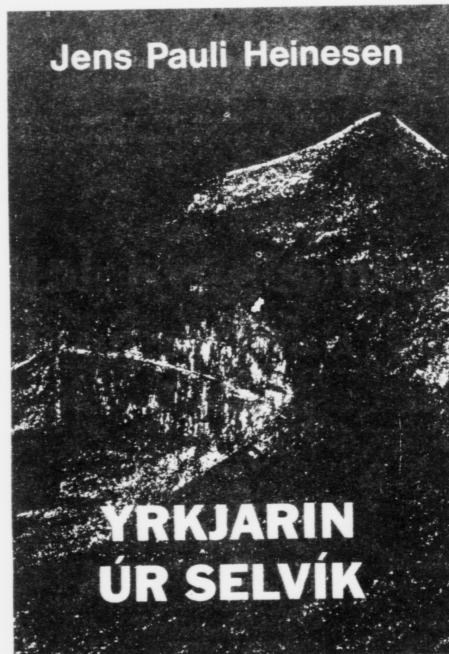
Tema

Um vit sammeta tær áskoðanir, sum »Yrkjarin í Selvík» leggur fram, við tær sum Jens Pauli Heinesen ger greiði fyrri í teimum báðum greinum »Orðini» (varðin 39,3-4) og »Trunaðarjattan á kyrrindum» (Varðin 47,3-4), alto sammeta skaldsøguna frá 1958 við tær sjónarmið, hövundurin sigur seg umboða tjúga ár seinni, so verður tað greitt, at nógur stór broyting er ikki hend í grundstøðuni hjá hövundanum. Tey tema vit kenna frá teim seinna bókunum verða nærum øll viðgjørd í hesi fyrstu skaldsøgu hövundans, ella tað verður borið við tær; men skrivjarlagið er lættari og eygleiðingarnar neyvari í teim seinna bókunum.

Eitt høvudstema í skaldskapinum er listamaðurin mótvegis samfelagnum, ella sum Jens Pauli Heinesen sjálfur sigur tað i »Orðunum»:

«Í skaldsøguni »Yrkjarin úr Selvík» og í søguni »Vakra kvinnan» er roynd gjord m.a. eisini at lýsa eitt sindur av hesi spurnarløjka list móti lívi — listamaður móti borgara».

Tíðin sum fyrtrigdi ella hugtak er ofta á lofti í skaldskapinum, og so er eisini her, men á ein annan hátt enn í skaldsøgunum um Hugin, »Nu ert tú mansbarn á foldum» og »Lýsir nú fyrri tær heimurini». Í »Yrkjaranum í Selvík» verður tíðin mest skoðað sum eili, sum ottin fyrri at gerast gamal, uttan at hava fingið fullan part í tilveruni, soleiðis er t.d. við fósturmammu Bjarna, Gurun. Önnur kend tema eru

tann eirindaleysa natúran og pinkubýurin sum boðið («Í Bernavági eru folk eygnahag eisini í svøvn»).

Skilnaðurin millum gomlu og nýggju tíðina er eisini frammi, to uttan at verða lýstur nágreniligi, nevnið bert, men liggur allikavæl undir allari skaldsøguni: »Selvík og Bernavágur, tvær ymskar tíðir hvor sinu megin fjallaryggin, hin gamla tíðin, ið altíð hevur goðar stundir, hin nýggja tíðin, har alt gongur av seint, hevussu skjótt tað so gongur».

Eitt evni, sum sæð í sambandi við tann seinna skaldskapin er rættliga spennandi, er tað bókavörðurin Olivar sigur við Svabo: »Miðgarðsmurin er barastani tygara oluksaliga størverksdreymar», og stutt eftir smákvøður hann: »Frænir eitur ormurin á Glitrahéið liggur...». Tað er hugsi um er sjálvandi skaldsøguna »Frænir eitur ormurin», sum iesarin her, fimtan ár innan hon kemur út, fær eina líta pelling um. Og eins og Gudmundur í »Frænir eitur ormurin» ger eina miseydnaða roynd at steðga stórvirkinum Fræniri í at seta seg á alt samfelagið, so hevur bókavörðurin í »Yrkjaranum í Selvík» gjørt líkandi roynd við sama sóltaná ursliti.

Høvudspersónurin Bjarni Dagfinn, sum í vissan mun sigur tað, sum hövundurin stendur fyrri, svarar einastaðnis spurninginum, um hvat

tað er, sum fær hann at yrkja soleiðis: »Tað er líding». Hesi... orðini kunnu sigast at vera grundin undir skrivjini hjá Jens Paula Heinesen, og í greinini »Trunaðarjattan á kyrrindum» skivar hann: »Ein hövundur kann ikki skapa skaldaverk uttan at vera goður við menniskjag. Hann kann ikki skapa nakað fyrri fynd í av øði og hatri, tað er domt til at miseydnast».

List

Høvudstema í skaldsøguni er sum nevnt listin og samfelagið. Hvønn leiklut fær listin, og hvønn leiklut kundin hon fingið?

Bjarni er ikki í iva um, at tann stóra listin mótvegis tí dagliga strevinum er avig, og hevur henni hesi orð: »Sanni veruleikin liggur oman fyrri alt, liggur her uppi og varir um aldur og alla ævis», og tann bílski dæmerin heldur fram, tá ið hann lýsir menniskju, dýr og regnið sum ein part av alnatúrini: »Regnið er, eins og teir, bert lutur av stóri eind av alnatúrini».

Listamaðurin er to ikki nógv virður í Bernavági, og fósturpápin Nils roynir at greiða Bjarna frá, hví tað er so: «... tað er bara tí tær ongantið hava havt nakran, sum kundin lært tær at virða tær veruligu virðini. Ella sum vit eisini siga, tær hava ongantið nomið sanna mentana». Bjarni hevur to ilt við at skilja hett-

a, og hugsar einaferð seinni við sær sjálvan: »At nakar vvirðir kundin vanvirða eitt skald, tekstist honum fullkomiliga skilaleyst. Slík menniskju mátti hann hata».

Mentamaðurin verður av Nils tikin fram um vanlig fólk: »Tann vælstíði mentamaðurin er fram um alt vandin. Ikki bert í vali av sínum egnu vinum, sínum bókum, sínum tonleiki; hann fer gjolla um, skal og siga tær, og hugsar eina sak út í ævis, aðrenn hann viðarkennir hana sum rimmarfastan sannleika».

Henda lýsing kann tykjust lesaranum dekan og hafloygt og sveimandi; serstakliga tá hugsað verður um, at Nils sjálfur ikki er nakað fyridømi um ein virkan persón. Mentamaðurin verður til eitt blóðlitið menniskja, sum er sett saman av tankum og ikki kennir til girnd og trá holdsins. Bjarni prógvar to fleiri ferðir í skaldsøguni, at tað ikki bert er logiskir tankar, sum styra hansara framferð; tað er heldur beint óvgut.

Ironi

Til tíðir tykist tað, sum um hövundurin er eitt sindur ironiskur mótvegis Bjarna og øllum hansara orðum, og eisini mótvegis Svabo og hansara dreynum og to sum at gerast stórir listamaður, hvat lesarin stórliga ivast í.

Bjarni er uttan iva lutvis alter ego hjá hövundanum, t.v.s. umboðar lutvis sjónarmiðini hjá hövundanum, men tað verður ofta stungið til hann og hansara mentan: »Bernavágur er Bjarna tí mikla sorg og óneyðuga uppsan. Byurin ger jú uppreisn hansara estetiska hugaheimi!»

Er tað mangan ilt at skilja imillum, um hövundurin er ironiskur mótvegis persónunum, ella um hann kanska er alvarsamur, so er tað heilt greitt, hvat hann heldur um Bjarna, tá hesin leggur fram sitt dapurskygns evangelium: «... Soleiðis vóru kendslir hansara hesa tíðina, sjálvgóðar og so eiðasorar fyrri bert einum veti av hugssvalandi sjálvspeidi».

Ringast fer hövundurin við Bjarna, tá hesin liggur á deyðastrá og torir ikki at doyggja, hóast øll tær stóru skaldaorðini, og samstundis fær hövundurin lýst tær kor, sum øll menniskju er u undirløgd:

»Hann var ein skelvandi vera at angist, tí at hann helt seg vita, at sær bíðaði »hin veldiga, ókenda stjørnunnatinn», eitt hugtak, sum hann í sakloysi, fákunnu og stórlænum undgomi hevði spelt sær við í einum av yrkingum

sínum. Bjarni tordi ikki at doyggja».

Jens Pauli Heinesen strýkur ikki bert mentanarligu undangongumunum við harunum, men visir eisini á, at tær mangan eru skjáligr og tola litlan mothúð. Fylgja fólk ikki teirra hugskotum beinavegin, so goyma tær seg burtur í yvirmenniskjalæru og skíra øll onnur kubytt. Bókavörðurin Olivar, hvors ungmannafelag verður niðurmað av prædikunum, er eitt dømi:

»Men hann helt seg kortini hava lært okkurt og stuðaði henda lærdom hjá sær við at lesa Hamsum, Nietzsche og tílíkar andshetjur. Smámaðurin er og verður lítill. Bert tann, ið brýtur út úr samfelag småmansins, hevur vörðing uppi borið. Hann, sum stendur eina, men sterkur er matur, hugsar Olivar».

Hóast hesi seinastu orðini, sum vit kenna aftur úr »En folkefjendi» hjá Henrik Ibsen, so tolv Olivar ikki at verða utihýstur av bygda-fólkunum og gerst meira og meira orur í sínum einsemi, og at enda heingir hann seg. Ein mentamannalagna.

Kærlíki

Eitt evni, sum altíð verður frálíkt lýst í skaldskapinum hjá Jens Paula Heinesen, og sum hövundurin hevur sýnt seg hava eitt serligt hegni at viðgera, er kærlíki. Nítjan ára gamal husast Bjarni og tann tiggja ár eldri skrivstovukvinnan Elsa mangan náttina í summarhúsinum hjá Nils, men bygdaslatir og líkasæla frá Bjarnas síðu, fær hann at rýma. Tann líta søgan við Elsu, sum Bjarnas vegna meira snýr seg um girnd enn um kærlíka, visir, at tann sveimandi yrkjarin, sum í droymandi kærlíka hevur ógvuliga lætt við at fara á flog — einaferð fer hann aftaná eini gentu úr Havni til Klaksvíkar, uttan nakrantíð at tala orð til hana, ella at royna at gera seg kunnigan við hana — eisini kann vera beinleiðis kenslukaldur mótvegis øðrum, tá ið kærlíkin eftir hansara meting ikki stendur tær høgu »skaldslígu» mat. Bjarni dugur betur at handfara kærlíkan í dreynum enn í tí nakna veruleikanum.

Lýsingin av tí vokra Randi við lendaskaðanum er frálík, bersøgin og álíttandi fangandi. Randi er burtur í Svabo, men til tíðir blakar hann hana út, og tá liggur Bjarni framvið. Men hann skilir ikki rættliga, hví hann er saman við Randi, tí »hon var jú bæði andleys og keðilig» og líðir av »ahugaloysi» fyrri tí Bjarni meinar hevur virði. Hann er to greiður yvir, at hon er full